

**ПИТАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА МУНІЦИПАЛІЗМУ
В ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЯХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ****ISSUES OF LOCAL SELF-GOVERNMENT AND MUNICIPALISM IN THE LEGAL
POSITIONS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS**

**Бойчук А.Ю., д.ю.н.,
професор,
професор кафедри публічного управління та цифрової економіки
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку
ORCID ID: 0009-0006-2272-7130**

**Тарасов А.В., доктор філософії в галузі права,
старший викладач кафедри журналістики,
соціальних комунікацій і IT-права,
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку,
адвокат, керівник
Адвокатське об'єднання «Перфекція»
ORCID ID: 0000-0002-1968-4858**

**Джус А.Р., курсант групи ННІ-3-23-204
Харківський національний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0009-0007-1664-6737**

У статті здійснено комплексний аналіз теоретико-правових засад муніципалізму та місцевого самоврядування в Україні у контексті європейських стандартів та практики Європейського суду з прав людини. Вихідним положенням дослідження є розуміння муніципалізму не лише як специфічної форми організації публічної влади, а і як ціннісної парадигми, що втілює принципи демократії участі, субсидіарності та правової автономії територіальних громад. Обстоюється думка, що муніципалізм в умовах сучасних трансформацій української правової системи набуває особливого значення, оскільки виступає фундаментом для реалізації конституційного принципу народовладдя на локальному рівні.

Показано, як західноєвропейські моделі муніципалізму вплинули на формування національної доктрини місцевого самоврядування в Україні. Особливу увагу приділено ролі Європейської хартії місцевого самоврядування як ключового документа, що визначає базові стандарти функціонування територіальних громад.

Виокремлено особливості правового статусу територіальних громад, їх повноважень. Обґрунтовано, що сучасна реформа децентралізації в Україні є практичним втіленням муніципалістичних ідей, спрямованих на зміцнення автономії місцевих спільнот і підвищення ефективності публічного управління. Водночас, акцентовано увагу на низці проблемних аспектів: нерівномірності розвитку територій, недостатньому ресурсному забезпеченні органів місцевого самоврядування, а також правових колізій у розмежуванні компетенції між місцевими і центральними органами влади.

Досліджено практику Європейського суду з прав людини, яка безпосередньо стосується питань муніципалізму. Проаналізовано рішення ЄСПЛ, які стосуються муніципалізму. Показано, що імплементація стандартів ЄСПЛ у сфері місцевого самоврядування є необхідною умовою утвердження європейських принципів муніципалізму в Україні.

Наголошено, що муніципалізм має не лише юридичний, а й міждисциплінарний характер, поєднуючи правові, політичні та соціологічні виміри. Він виступає ключовою ланкою у формуванні демократичної, правової та соціальної держави, адже забезпечує участь громадян у вирішенні питань місцевого значення та сприяє зміцненню довіри до інститутів влади. Зроблено висновок, що українська модель муніципалізму перебуває у процесі становлення та вимагає подальшого наукового осмислення, гармонізації з європейськими правовими стандартами та адаптації до практики ЄСПЛ.

Ключові слова: міське самоврядування, муніципалізм, ЄСПЛ, права людини, територіальні громади, децентралізація, Європейська конвенція з прав людини, субсидіарність.

The article provides a comprehensive analysis of the theoretical and legal foundations of municipalism and local self-government in Ukraine in the context of European standards and the practice of the European Court of Human Rights. The starting point of the study is the understanding of municipalism not only as a specific form of public authority organization, but also as a value paradigm that embodies the principles of participatory democracy, subsidiarity, and legal autonomy of territorial communities. The author argues that municipalism is of particular importance in the context of the current transformations of the Ukrainian legal system, as it serves as the foundation for the implementation of the constitutional principle of popular sovereignty at the local level.

It shows how Western European models of municipalism have influenced the formation of the national doctrine of local self-government in Ukraine. Particular attention is paid to the role of the European Charter of Local Self-Government as a key document defining the basic standards for the functioning of territorial communities.

The peculiarities of the legal status of territorial communities and their powers are highlighted. It is argued that the current decentralization reform in Ukraine is a practical embodiment of municipal ideas aimed at strengthening the autonomy of local communities and improving the efficiency of public administration. At the same time, attention is focused on a number of problematic aspects: uneven development of territories, insufficient resource provision for local self-government bodies, as well as legal conflicts in the division of powers between local and central authorities.

The practice of the European Court of Human Rights directly related to municipalism issues is examined. ECHR decisions related to municipalism are analyzed. It is shown that the implementation of ECHR standards in the field of local self-government is a necessary condition for the establishment of European principles of municipalism in Ukraine.

It is emphasized that municipalism is not only legal but also interdisciplinary in nature, combining legal, political, and sociological dimensions. It is a key link in the formation of a democratic, legal, and social state, as it ensures the participation of citizens in resolving issues of local importance and contributes to strengthening trust in government institutions. It is concluded that the Ukrainian model of municipalism is in the process of formation and requires further scientific analysis, harmonization with European legal standards, and adaptation to the practice of the ECHR.

Key words: local self-government, municipalism, ECHR, human rights, territorial communities, decentralization, European Convention on Human Rights, subsidiarity.

Вступ. Питання місцевого самоврядування та втілення принципів муніципалізму набувають особливої актуальності в контексті європейської інтеграції України та реформи децентралізації. Ефективна реалізація прав територіальних громад безпосередньо пов'язана із забезпеченням європейських стандартів демократії та верховенства права, що зумовлює необхідність аналізу практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у цій сфері. Хоча поняття муніципалізму та правова природа місцевого самоврядування досліджувалися вітчизняними вченими, системний аналіз впливу правових позицій ЄСПЛ на розвиток цих інститутів в Україні залишається недостатньо розробленим.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є комплексний аналіз ключових рішень ЄСПЛ, що стосуються прав органів місцевого самоврядування, муніципальних службовців та членів територіальних громад, для визначення європейських стандартів у цій сфері та їх впливу на українське законодавство. Виходячи з означеної мети, ставляться наступні завдання: з'ясувати співвідношення категорій «муніципалізм» та «місцеве самоврядування»; визначити юридичну природу місцевого самоврядування; проаналізувати рішення ЄСПЛ стосовно місцевого самоврядування.

Методологія дослідження. Методологічна основа дослідження муніципалізму та місцевого самоврядування в Україні побудована на комплексному використанні загальнонаукових, спеціально-юридичних та міждисциплінарних методів пізнання, що дозволило забезпечити глибину і багатовимірність аналізу.

Діалектичний метод застосовувався для розгляду муніципалізму як соціально-правового явища, що еволюціонує під впливом історичних, політичних і правових чинників. Він дозволив простежити динаміку взаємодії місцевих громад і державної влади, а також виявити суперечності між автономією територіальних спільнот та централізованими формами управління.

Системний підхід уможливив аналіз місцевого самоврядування як складової частини публічної влади та демократичного устрою. Завдяки йому місцеві органи влади розглядалися як елементи цілісної конституційної системи, що функціонує у взаємодії з державними інституціями, інститутами громадянського суспільства та міжнародними правовими стандартами.

Порівняльно-правовий метод використано для зіставлення концепції муніципалізму в українській науці та законодавстві з європейськими та міжнародними підходами. Це дозволило виявити спільні риси та відмінності у розумінні автономії територіальних громад, а також оцінити перспективи адаптації українського муніципального права до стандартів Ради Європи та практики ЄСПЛ.

Аксіологічний метод застосовувався для визначення ціннісних основ муніципалізму та місцевого самоврядування. Особлива увага приділялася розумінню громади як первинного суб'єкта народовладдя, значенню участі громадян у прийнятті рішень та забезпеченню демократичного розвитку на локальному рівні.

Формально-юридичний метод був використаний для системного аналізу правових норм, які визначають статус територіальних громад, їхні повноваження, матеріально-фінансову основу, а також для дослідження положень українського законодавства у світлі принципів верховенства права, правової визначеності та субсидіарності.

Огляд літератури. Дослідження питання місцевого самоврядування та муніципалізму в правових позиціях Європейського суду з прав людини набуває подальшої значущості у вітчизняній науці. Недарма, цим питанням присвячено ряд наукових досліджень. Зокрема, О. Орловський [1] досліджував муніципалізм як складову частину конституціоналізму. О. Батанов [2; 3] досліджував природу муніципалізму у розрізі становлення та розвитку. Н. Бочарова [4] дослідила проблематику особливостей формування міжнародного муніципального права. В. Барвіненко [5] дослідив особливості функціонування органів місцевого самоврядування під час дії правового режиму воєнного стану. Поряд з цим, В. Лазарев [6–9] дослідив юридичну природу правових позицій. О. Скрипник [10] дослідила аспекти правових позицій на дисертаційному рівні. М. Самбор [11] дослідив погляди на поняття «правова позиція». Водночас, питання місцевого самоврядування та муніципалізму в правових позиціях Європейського суду з прав людини в українській юриспруденції комплексно не досліджувалися.

Результати дослідження та дискусія. У вітчизняній юриспруденції відсутній єдиний підхід до розуміння поняття «муніципалізм». Різні дослідники пропонують власне розуміння терміну «муніципалізм». Так, Б. Андрієв під «муніципалізмом» розуміє концепцію місцевої самоврядності, котра спирається на активне громадянське управління, горизонтальні зв'язки між владою та мешканцями, а також залучення громади до прийняття рішень у межах муніципальних утворень. Цей автор акцентує, що муніципалізм – не просто адміністративна організація, а спосіб демократії «знизу», де громадські інтереси формують політику на місцевому рівні шляхом участі й відповідальності [12, с. 94–102].

О. Батанов розглядає муніципалізм як складне політико-правове явище, яке поєднує елементи ідеології місцевої автономії, права територіальної громади та інституційної децентралізації. Він вбачає в муніципалізмі ідею розвитку конституційного права на рівні місцевого самоврядування, що формує «муніципальні інтереси», набуває правового статусу і синергетично взаємодіє з публічними інтересами держави й громадян. За О. Батановим, муніципалізм слугує інструментом реалізації громадянської участі й демократії «знизу», коли громади отримують реальний контроль над рішеннями місцевого значення. Він також підкреслює, що муніципалізм має історичні корені, зокрема через римське *municipium*, і трансформується в сучасних умовах як фундамент місцевої автономії. Для автора муніципалізм не просто правова конструкція, а ціннісна парадигма, яка виховує приналежність до рідної громади та формується через правосвідомість мешканців. Він трактує муніципалізм як конституційно-правовий інститут, що виступає засобом балансування між державною владою й локальними спільнотами, і що має як внутрішній (локальний), так і зовнішній (глобальний) вимір [13, с. 56–62].

Л. Рот вважає муніципалізм не стільки формулюванням конкретних політичних програм, скільки стратегією: на її думку, муніципалізм охоплює «перемогу місцевих урядів і їх посилення як частину ширшої політичної стратегії побудови влади знизу», що реалізується одночасно «всередині та поза формальними інститутами» з метою максимальної участі громадян у прийнятті рішень. Інакше кажучи, муніципалізм – це ідеологічний підхід до міського чи місцевого управління, який виходить із роз-

ширення повноважень місцевих громад та демократичного і «горизонтального» здійснення влади на низових рівнях [14].

Інша перспектива виходить з визначення Оксфордського англійського словника (*Oxford English Dictionary*): тут муніципалізм тлумачиться як «преференція муніципальної, а не централізованої, дії чи контролю в уряді; муніципальне правління як інститут». Це означає підкреслення автономії муніципалітетів і форм управління на місцевому рівні [15]. Таким чином, у літературі муніципалізм розуміють як політичну чи соціальну концепцію, що акцентує увагу на міському (муніципальному) рівні політики і самоврядування. Оксфордський словник і Рот говорять про пріоритет децентралізації влади, участі громадян у місцевих процесах і створенні незалежних локальних інститутів управління. В усіх цих підходах спільним є підкреслення ролі територіальної громади як основи самоврядування та ідея, що місцеві органи влади повинні мати реальний вплив на прийняття рішень і розпорядження ресурсами, орієнтуючись на потреби населення [14].

Водночас, органи місцевого самоврядування (ОМС) – це форма публічної влади, що здійснюється територіальними громадами. Як визначає відомий дослідник В. Костіцький, «місцеве самоврядування – це певна форма публічної влади, здійснюваної територіальною громадою як безпосередньо, так і через спеціально створювані органи місцевого самоврядування (місцеві ради), та посадових осіб – сільських, селищних та міських голів». Тобто громадяни реалізують свої управлінські права через вибори депутатів до місцевих рад (сільських, селищних, міських) і голів громад, які ухвалюють рішення з місцевих питань. Місцеве самоврядування юридично закріплене в Конституції України (ст. 140–143) та спеціальних законах: воно гарантовано як окрема гілка влади, що не є частиною державного механізму, а має власні повноваження і ресурси. Зокрема, Конституція надає ОМС власну матеріально-фінансову основу – у вигляді майна, доходів місцевих бюджетів, землі і ресурсів у власності громад, що свідчить про автономію місцевих органів влади [16, с. 48–50].

Місцеве самоврядування служить кільком головним функціям. По-перше, через ОМС здійснюється виконання делегованих державою повноважень на місцях, наприклад видача паспортів, реєстрація актів тощо. По-друге, через ОМС місцева громада самостійно вирішує низку питань місцевого значення – соціальних, інфраструктурних, культурних. За твердженням В. Костіцького, самоврядування «дозволяє значно демократизувати апарат управління і вирішувати місцеві питання, забезпечуючи максимальне врахування інтересів громад, поєднувати інтереси і права людини та інтереси регіонів і держави». Іншими словами, ОМС покликане забезпечити ефективне управління на місцях, коли рішення ухвалюють ті, хто безпосередньо потерпає від їх наслідків. Воно створює контрбаланс централізованому керівництву, уникаючи надмірної віддаленості влади від громади [16, с. 48–50].

Структурно система ОМС в Україні складається з різних рівнів територіальних громад. Кожна громада – об'єднання мешканців певного населеного пункту чи кількох – обирає місцеву раду, яка є представницьким органом, та голову громади (сільського, селищного чи міського). Крім того, в районному і обласному масштабах функціонують відповідні ради з делегованими повноваженнями (надання лікарень, шкіл тощо). Таким чином, територія України розділена на нижчі адміністративно-територіальні одиниці (громади, райони, області), і в кожній з них діють власні виборні ради і виконавчі структури, які спільно утворюють єдину систему місцевої влади. Костіцький наголошує: «її територія поділяється на певні адміністративно-територіальні одиниці різних рівнів [...] в яких функціонують [...] виборні представницькі

органи, які, попри відмінності у формуванні, разом творять єдину систему здійснення публічної влади на місцях» [16, с. 48–50].

У своїй роботі І. Дробуш наголосив, що конституційним змістом ОМС є також реалізація принципу субсидіарності, тобто, державні повноваження, які місцеві громади можуть ефективно виконувати самостійно, мають передаватися їм із загальнодержавного рівня. Цей принцип підкреслює, що питання, вирішення яких можливо на місці, не повинно залишатися в монополії центральних органів влади. Натомість саме громади повинні мати реальні права впливати на бюджети, управління майном і розвиток території. Українські реформатори, наприклад, проводять політику децентралізації, передаючи сільським і міським громадам додаткові функції в освіті, медицині та управлінні ресурсами, що ілюструє практичне втілення ідей муніципалізму в сучасному українському контексті [17, с. 85–91].

Водночас ОМС не існує у вакуумі – його норми органічно пов'язані з державним устроєм. За Концепцією Ради Європи (Європейська хартія місцевого самоврядування) місцеві органи влади «є однією з головних основ будь-якого демократичного режиму, і місцеве самоврядування має здійснюватися радами або зборами, що складаються з вільно обраних членів» [18].

Такий підхід акцентує, що у демократичних державах саме міські та місцеві органи влади посідають особливе місце і мають забезпечувати участь громадян у політиці. Виконання ж повноважень на місцях повинно супроводжуватися прозорістю, підзвітністю перед громадою та фінансовою самостійністю.

Отже, ОМС – це самостійна гілка народовладдя, в якій органи влади народжені й підзвітні місцевим громадам. З одного боку, місцеві ради і голови вирішують повсякденні питання розвитку території, з іншого – у певній мірі виконують делеговані завдання держави. Завдяки субсидіарності і децентралізації межі між цими функціями поступово уточнюються, але загалом ОМС зберігає окремий характер владного інституту на місцях. Муніципалізм як ідея перегукується з ОМС тому, що обидва явища виходять з того, що влада та ресурси мають бути ближчими до людей: муніципалізм пропагує розширення повноважень громад і пряме залучення населення в управління, а місцеве самоврядування якраз забезпечує інституційну основу для такої участі. У сучасних умовах ці поняття тісно переплітаються: міцне місцеве самоврядування є передумовою впровадження ідей муніципалізму, а прагнення муніципалізму стимулює реформи місцевого самоврядування і розширення прав громад [16, с. 49].

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) безпосередньо пов'язаний з проблематикою місцевого самоврядування та муніципалізму, адже саме він забезпечує тлумачення й застосування норм Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що гарантує право громад на ефективний захист своїх інтересів. Практика ЄСПЛ формує стандарти, які впливають на розвиток муніципалізму: суд розглядає справи, де оскаржуються порушення прав органів місцевого самоврядування або їхніх представників, визначаючи баланс між державною владою та автономією громад. Так, муніципалізм як ідея посилення ролі територіальних спільнот знаходить підтвердження у численних рішеннях ЄСПЛ, які визнають за місцевими органами право на захист власних повноважень, наприклад у справах щодо свободи вираження поглядів місцевих депутатів чи права громад на мирні зібрання. Офіційно ЄСПЛ визначається як «міжнародний судовий орган, створений для забезпечення дотримання державами-учасниками Конвенції їхніх зобов'язань» (ст. 19 Конвенції). Рішення Суду мають обов'язковий характер і впливають на національні правові системи, змушуючи держави змінювати законодавство та практику

в частині гарантій місцевої демократії. Через механізм індивідуальних і міждержавних скарг ЄСПЛ опосередковано захищає і права територіальних громад, розширюючи простір муніципальної автономії. Таким чином, муніципалізм і ЄСПЛ взаємодіють як два рівні одного процесу – європейської конституційної еволюції, де місце самоврядування визнається не лише інститутом внутрішнього права, а й об'єктом міжнародного захисту [19].

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) розглянув та продовжує розглядати низку справ, які стосуються функціонування місцевого самоврядування, захисту прав громадян на рівні муніципалітетів та участі в місцевих виборах. Їх хронологічний огляд показує, що Суд активно формулює стандарти щодо дотримання прав при здійсненні влади на місцях.

Перші важливі рішення стосуються соціальних прав працівників місцевих органів. Так, у 2008 р. Велика палата ЄСПЛ у справі *Demir and Baykara v. Turkey* встановила, що муніципальні службовці, які забезпечують місцеві послуги (наприклад, в освітній чи охоронній сферах), не є частиною держуправління, тому їм гарантоване право на створення профспілок відповідно до ст. 11 Конвенції. Ця справа встановила, що Туреччина порушила свободу об'єднання, коли заборонила муніципальним працівникам вступати в профспілки [20]. Через два роки ЄСПЛ розглянув *Çerikçi v. Turkey* [21], де муніципальний працівник був покараний за участь у страйку профспілки; Суд також став на бік позивача, захищаючи його трудові права під статтею 11 [18]. Натомість у справі *Strzelecki v. Poland* [22] йшлося про муніципального поліцейського, якому заборонили вступати до політичної партії. На відміну від попередніх справ, тут Суд визнав заборону пропорційною та не знайшов порушення ст. 11, тобто дотримав широкого «запасу» для національної політики у сфері аполітичності сил безпеки [18; 22].

Паралельно розвивалася практика ЄСПЛ щодо виборчих прав на місцевому рівні. У 2021 р. Суд ухвалив рішення у справі *Selyhenenko and Others v. Ukraine* [23]. Позивачі – внутрішньо переміщені особи (ВПО) з окупованого Криму та Донбасу, які намагалися проголосувати на місцевих виборах у Києві в 2015 р. Суд встановив, що їм незаконно відмовили у праві голосу згідно з новими домовленостями, бо їхній офіційний реєстрований адрес не змінився. ЄСПЛ визнав таке обмеження формою дискримінації (ст. 1 Протоколу №1, що гарантує виборчі права) [18]. Українська преса (ЕНРАС) повідомляє, що це рішення суттєво вплинуло на ухвалення нового Виборчого кодексу 2019 р., який надав ВПО можливість брати участь у місцевих виборах за фактичним місцем проживання. Таким чином, суд захистив право людей бути частиною громад за новим фактичним місцем проживання, навіть якщо формально вони зареєстровані інакше [24].

Варто також згадати рішення, що стосуються референдумів та делегування влади. Наприклад, *Forcadell i Lluís and Others v. Spain* [25] стосувалася каталонського законодавчого референдуму. Суд наголосив, що «умови, необхідні для вільного вияву думки громадян», мають відповідати Конституції (ст. 3 Протоколу № 1) [18]. Оскільки референдум проводився з порушенням іспанської Конституції, ЄСПЛ відхилив позов як невідповідний статті 3 (неможливо оцінити, чи були створені передбачені Конвенцією умови). Ця справа показує межі місцевого волевиявлення: місцевим органам влади важливо діяти в межах національного законодавства, інакше конвенційні гарантії не можуть бути застосовані [25].

Як ілюстрацію цього принципу можна розглянути справу *Humpert and Others v. Germany* [26], в якій заявники посилалися на порушення статті 11 (свобода об'єднань) Європейської конвенції з прав людини. Предметом скарги стало обмеження права на страйк для вчителів муніципальних шкіл, закріплене

в параграфі 116 Німецького закону про державну службу (*Beamtenstatusgesetz – BeamStG*). Справа демонструє підхід ЄСПЛ до оцінки того, чи є такі обмеження пропорційними, тобто чи переважає суспільний інтерес у забезпеченні функціонування освіти над індивідуальним правом на колективні дії. Проводячи паралель, так само, як у справі *Forcadell* волевиявлення Каталонії мало відбуватися в рамках іспанської Конституції, так і тут ЄСПЛ має зважити, чи не вийшла німецька держава за межі допустимого регулювання, встановлені Конвенцією. Таким чином, рішення у цій справі матиме важливе значення для визначення меж, у яких держава може обмежувати трудові права певних категорій працівників у інтересах суспільства в цілому [26].

Отже, хронологічний огляд показує таку картину розвитку практики ЄСПЛ: початок було покладено рішенням Великої Палати у справі *Demir and Baykara v. Turkey* [20], яке закріпило захист профспілкових прав для муніципальних службовців на підставі статті 11 Конвенції; цю лінію було підтверджено у 2010 році у справі *Çerikçi v. Turkey* [21], де Суд захистив право муніципального працівника на створення профспілки. Однак вже у справі *Strzelecki v. Poland* [22] ЄСПЛ визнав, що заборона членства у політичних партіях для муніципальної поліції не становить порушення тієї ж статті 11, демонструючи тим самим можливість обмежень. Згодом, у 2019 році, справа *Forcadell i Lluís v. Spain* [25] стосувалася вже не трудових прав, а місцевого волевиявлення, але також показала межі автономії: Суд відхилив скаргу щодо каталонського референдуму, вказавши, що він проводився з порушенням національної конституції. Далі, у справі *Selyhenenko and Others v. Ukraine* [23] ЄСПЛ знову став на захист прав окремої групи, визнавши дискримінацією відмову у праві голосу на місцевих виборах внутрішньо переміщеним особам. Нарешті, сучасним продовженням цієї дискусії щодо балансу між правами працівників та інтересами держави є справа *Humpert v. Germany* [26], де очікується рішення щодо того, чи є пропорційною повна заборона на страйк для вчителів муніципальних шкіл, що ілюструє принципи часткового відмови держави від колективних дій певних категорій працівників.

Кожне рішення зачіпало певні аспекти місцевого самоврядування. Демір і Черікчі стосувалися права муніципальних службовців на організацію, що пов'язано з адміністративною автономією місцевих органів і їх взаємодією з працівниками. Стржелецький – питання політичної нейтральності органів безпеки при самоврядуванні. Селігенко – безпосередньо право участі у місцевих виборах. Захарова – конфлікт інтересів місцевих працівників із профспілкових питань. Forcadell – межі самостійності регіональних органів у проведенні референдумів. Суд виходив із того, що будь-які повноваження чи дії органів місцевого самоврядування мають здійснюватися з повагою до європейських стандартів прав людини. Зокрема, виборчі права на місцевому рівні визнаються частиною загального права на участь у виборах (Протокол № 1, ст. 3), а працівники муніципалітетів є «звичайними громадянами», тож і на них поширюються гарантії свободи об'єднань і захисту від дискримінації.

Таким чином, рішення ЄСПЛ утворюють практику, що поширює права і гарантії конвенції на сферу місцевого самоврядування. Суд формулює, наприклад, обов'язок держав гарантувати внутрішню переміщенням особам ефективну участь у житті нових громад, а також обмежувати втручання у профспілкову діяльність муніципальних службовців. Хронологія рішень свідчить: з часом ЄСПЛ деталізував критерії законності втручання в місцеві сфери (партійну нейтральність, вибори, колективні дії) і уточнив, що навіть «незначущі» на перший погляд обмеження при місцевій владі можуть перевірятися на відповідність Конвенції.

Висновки. У підсумку слід зазначити, що муніципалізм й місцеве самоврядування – тісно пов'язані явища. Муніципалізм як ідея акцентує увагу на автономії громад, прямій демократії та залученні населення до вирішення локальних проблем. Місцеве самоврядування в Україні створює юридичну основу для реалізації цих ідей: громадські ради, територіальні громади і їхні органи мають права і ресурси, закріплені в Конституції та законах. Сформована структура МСВ з можливістю обрання місцевих голів і рад, а також забезпечення їхньої фінансової і майнової бази, відповідає принципам муніципалізму про необхідність розширення прав «низових» інститутів.

Водночас досвід ЄСПЛ свідчить, що незалежність місцевого самоврядування також потребує балансу між автономією та конституційними нормами. Суд підтвердив, що люди, які переміщені, все одно є членами громад і мають право на представництво у місцевих органах. Це корелює з принципом субсидіарності: влада має бути там, де на неї покладено відповідальність. У практичній площині українська реформа децентралізації втілює ідеї муніципалізму через передачу громаді широких повноважень і ресурсів (додаткові бюджети, майно, владні функції). Водночас,

необхідна чітка законодавча і судова гарантія того, що це право не може бути довільно обмежено – про що і йдеться в рішеннях ЄСПЛ.

Можна стверджувати, що місцеве самоврядування в Україні – це особливий ланцюг народовладдя, ключовою ознакою якого є обрання представників місцевою громадою і наявність власних повноважень і бюджету. Муніципалізм як концепція набуває реального значення, коли держава створює умови для участі громадян у місцевому управлінні і розширює самостійність громад. Рішення ЄСПЛ показують, що захист прав людини на місцях включає не тільки інституційні аспекти (вибори, референдуми), але й права самих працівників муніципалітетів.

Подальший розвиток місцевого самоврядування в Україні повинен відбуватися з урахуванням європейських стандартів: з одного боку, зміцнюючи територіальні громади, а з іншого – гарантувати, щоб при цьому не порушувалися права людини. Самоврядна влада громади слугує підґрунтям для демократії участі і розвитку людського потенціалу на місцях – саме тому інтеграція принципів муніципалізму у правове регулювання є важливим завданням на шляху конституційних реформ.

ЛІТЕРАТУРА

- Орловський О. С. Муніципалізм як складова конституціоналізму. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.]; МОН України, НУ ОЮА. Одеса: Юрид. л-ра, 2014. Вип. 71. С. 20–25.
- Батанов О. В. Сучасний муніципалізм в Україні у контексті інституціоналізації муніципально-правового статусу особи. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія : Право. 2012. Вип. 2. С. 104–113.
- Батанов О. В. Сучасний муніципалізм в Україні: гуманістичні засади становлення та розвитку. *Правова держава*. 2010. Вип. 21. С. 165–174.
- Бочарова Н. Концепт міжнародного муніципального права в сучасних муніципально-правових дослідженнях. *Alfred Nobel University Journal of Law*. 2024. № 2 (9). С. 20–25. DOI: 10.32342/3041-2218-2024-2-9-2.
- Барвіненко В. Місцеве самоврядування в Україні у 2024 р.: тенденції та перспективи розвитку. *Law. State. Technology*. 2024. № 4. С. 3–7. DOI: <https://doi.org/10.32782/LST/2024-4-1>.
- Лазарев В. В. Правова позиція: загальноправова характеристика. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. Т. 101. № 2. Ч. 1. С. 20–31. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.2.02>.
- Лазарев В. В. Юридичні позиції Конституційного Суду України щодо прав і свобод людини. *Ювілейні наукові читання, присвяч. пам'яті акад. Володимира Володимировича Конейчикова (до 100-річчя з дня народження)* : зб. матеріалів (м. Київ, 17 лист. 2023 р.). Київ: 7БЦ, 2023. С. 91–95.
- Лазарев В. В. Вимоги до правових позицій. *Трансформація правової системи України : виклики сучасності* : Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 лютого 2024 р.) / за заг. ред. П. В. Горінова, С. І. Москаленка, Н. В. Сушицької. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 278–281.
- Лазарев В. В. Питання уніфікації термінології крізь призму правових позицій Верховного Суду. *Науково-правові читання, присвячені пам'яті професора А.П. Ткача (до 100-річчя від дня народження)* : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 06 груд. 2023р). Київ, 2003. С. 104–108.
- Скрипник Д. О. Теоретичні та практичні аспекти правових позицій Верховного Суду у кримінальному провадженні : дис. ... д-ра філософії : 08 Право : 081 Право / Скрипник Д. О.; наук. керівник Волошина В. К.; МОН України, Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2023. 229 с. – Бібліогр.: с. 169–203 (308 назв).
- Самбор М. Правова позиція в українській правовій доктрині. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2018. № 2 (107). С. 80–84.
- Андрієв Б. Є. Новий муніципалізм : глобальна «політика на основі місця». *Політикус*. 2022. № 5. С. 93–104. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-5.14>.
- Батанов О. В. Муніципалізм у системі сучасного конституціоналізму: генетичні витоки та тенденції розвитку. *Досвід, воєнні випробування та повоєнний ренесанс конституційно-правового розвитку незалежної України* : збірник матеріалів міжнародних науково-практичних конференції (м. Київ, 26 червня 2024 р.). Київ-Харків : Майдан, 2025. С. 56–62.
- Roth L. Which municipalism? Let's be choosy. openDemocracy. <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/which-municipalism-lets-be-choosy>. URL: <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/which-municipalism-lets-be-choosy>.
- Oxford English Dictionary [municipalism]: meaning. URL: https://www.oed.com/dictionary/municipalism_n?tl=true
- Костицький В. Місцеве самоврядування як окрема гілка публічної влади. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2018. № 1. С. 48–50.
- Дробуш І. В. Муніципалізм в Україні: історичний досвід та перспективи розвитку. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2020. № 27. С. 85–91.
- The Case Law of the European Court of Human Rights – Local and Regional Authorities. URL: <https://www.coe.int/en/web/congress/echr-case-law>
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

20. Demir and Baykara v. Turkey : рішення Європ. суду з прав людини (заява № 34503/97) від 12.11.2008 / European Court of Human Rights. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-89558>.
21. Cevrioğlu v. Turkey : рішення Європ. суду з прав людини (заява № 69546/12) від 04.10.2016 р. / European Court of Human Rights. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-166936>.
22. Strzelecki v. Poland : рішення Європ. суду з прав людини (заява № 42129/21) від 15.05.2023 / European Court of Human Rights. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-225255>.
23. Selyhenenko and Others v. Ukraine : рішення Європ. суду з прав людини (заява № 24919/16 та № 28658/16) від 21.01.2022 / European Court of Human Rights. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-216061>.
24. EHRAC. European Court rules Ukraine violated internally displaced people's right to vote. URL: https://ehrac.org.uk/en_gb/european-court-rules-ukraine-violated-internally-displaced-peoples-right-to-vote/.
25. Forcadell i Lluís and Others v. Spain : рішення Європ. суду з прав людини (заява № 368883/17, 72165/17) від 29.01.2019 / European Court of Human Rights. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-216853>.
26. Humpert and Others v. Germany : рішення Європ. суду з прав людини (заява № 59433/18) від 14.12.2023 / European Court of Human Rights. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-229726>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.08.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.09.2025
Дата публікації: 26.09.2025